TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES' UL MÜDÜRÜ : İHSAN HINÇER

No: 65 ARALIK 1954 YIL: 6; CİLT: 3

«Dertli ve Seyranî» Dolayısile:

Bir Tenkit Üzerine

— II —

Yazan: Hikmet DİZDAROĞLU
Muğla Lisesi Müdürü

2. Sayın tenkidcinin kanaatince,

Destimi gezdirmem kisb ü kârında

(s. 41, No. 15) mısraı da «noksandır, anlamı bozuktur.» Aslının şöyle olması lâzımmış:

Dest-i res gezdirmem kisb-ü kârında

«Dest-i res» takımı bozulunca, anlamı da, vezni de bozulurmuş!

Bilmem hangisini düzeltmeli?

Bir defa, ortada vezin bozukluğu diye birşey yoktur. Mısraın alındığı manzume bir koşmadır, demek ki hece vezniyle yazılmıştır. Koşmalar 11 hecelidir, manzumedeki bütün mısraların hecelerini sayıyoruz, hepsi de 11 hece. O halde hangi vezin bozukluğundan bahsediliyor?

Anlamına gelince; Cahit Öztelli'nin verdiği metinde değil, kendi divanlarından aldıkları mısrada anlam bozuktur. Sebebini açıklıyalım: «Res», farsça bir kelimedir, mastarı «resîden» dir; «yetişmek, ulaşmak, erişmek» anlamına gelir. «Res» ise, bir sıfattır; «yetişici, ulaşıcı, erişici» demektir; sıfat olduğu için, cümlede daima sıfat tamlaması şeklinde kullanılır ve yazılışı şöyledir: Derst-res. Anlamı, «eli yetişen», yani başarıya ulaşan (**Bk. Şemsettin Sami, Kaamus-ı Türkî, s. 662, Res maddesi; s. 1453, Nâil maddesi**), muzaffer olan, nail olan.

Cevdet Canbulat ise, «dest-i res» kılığına sokarak isim tamlaması yapmıştır ki, bu takdirde anlam tamamen değişir: «Yetişenin eli». Bu anlamın mısra ile ilgisini bulmak mümkün müdür?

Görülüyor ki, düzelteyim derken, tersine bir durum meydana çıkmıştır. Öyle ise, Cahit Öztelli'deki metin her bakımdan doğrudur. Nitekim Çankırılı Ahmet Talât (**Dertli, s. 119**), Fuat Köprülü' (**Türk Sazşairleri, III, s. 680**) de de mısra bu biçimdedir. Haşim Nezihi Okay'da (**Âşık Dertli Divanı, s. 83**) «destimi» kelimesi «elime» olmuştur.

3. Aynı manzumenin son kıtasının ikinci mısraı şöyledir:

Kulu kurbanıdır kerrâr-ı aşkın

Arkadaşımız, buna da hayır diyor; mısradaki «kerrâr-ı aşk», «girdab-ı aşk» olacaktır. Çünkü «kerrâr-ı aşk» ın anlamı yoktur!

Yine iki yanlış karşısındayız. Birincisi; «kerrâr-ı aşk» tamlamasının anlamiyle ilgilidir. Çözemediğimiz her kelimenin asılsız olduğunu iddia edemeyiz. «Kerrâr-ı aşk» ı anlamsız bulan ve «Ne demektir?» diye soran arkadaşımızın bu sorusunu karşılamıya çalışalım: «Kerrâr», düşman üzerine döne döne -yâni geriye çekilir gibi yaparak- hamle eden savaşçı, demektir. Bu duruma göre «kerrâr-ı aşk», «aşk savaşçısı», «aşk için savaşan» anlamına gelir. Arkadaşımız, Hazret-i Ali için «Hayder-i Kerrâr» denildiğini herhalde duymuştur. Demek ki, «kerrâr-ı aşk», sandıkları gibi «uydurma» bir takım değildir.

Teklif ettikleri «girdab-i aşk» tamlamasının doğruluğunu bir an için kabul edelim. O takdirde, son dörtlüğün kafiye düzeni bozulmuş olmuyor mu? Zira, dörtlüğün birinci ve üçüncü mısralarının kafiyeleri **bâzâr** ve **mi'mâr** kelimeleridir; **girdab** kelimesi bunlarla nasıl kafiyelenebilir? Arkadaşımız bu tarafa hiç dikkat etmemişler. Dikkat, evet küçük bir dikkat, meseleyi aydınlığa çıkarırdı.

Demek oluyor ki, Öztelli'nin kitabına aldığı mısra aslına daha uygundur. Ortada ne uydurma, ne değiştirme, ne de katma vardır. Çankırılı Ahmet Talât (**Dertli, s. 120**), Fuat Köprülü (**Türk Sazşairleri, III, s. 680**), Haşim Nezihi Okay (**Âşık Dertli Divanı, s. 34**) Öztelli'yi teyit etmektedirler.

4. Kitabın 47 nci sayfasında 23 numaralı bir koşma bulunmaktadır. Bu koşmanın ikinci kıtasının ilk iki mısraı şöyledir:

Kaldır nikabını ey vech-i enver
Zulmette gönlümüz olsun münevver

Arkadaşımız, elinde bulunduğunu söylediği «güvenilir dört kaynak»a dayanarak, doğru sandığı metni veriyor:

Ref'et zülüflerin ey vech-i enver
Zulümat gönlümüz olsun münevver

Folklor, Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı üzerinde çalışanlar, değişik metinlerle, varyantlarla her zaman karşılaşırlar. Hangi metnin aslına uygun olduğunu kestirmek çok güç bir iştir. Cevdet Canbulat arkadaşımızı

yanıltan başlıca nokta, elindeki metinleri «mutlak doğru» sayarak diğerlerini yanlış kabul etmesidir. Bu yüzden, hatâlara düşüyor. Meselâ elindeki dört kaynaktan aldığı metin, diğer kaynaklarda (**Ahmet Talât, s. 149; Fuat Köprülü, s. 660; Haşim Nezihi Okay, s. 27**) başka şekildedir:

Ref'et nikabını ey vech-i enver
Zulmette gönlümüz olsun münevver

Cahit Öztelli'de «ref'et» kelimesi «kaldır» olmuştur.

Bunlar, yukarıda temas ettiğimiz metin değişikliği olayının güzel örnekleridir. Aynı beyit, üç ayrı şekilde zaptedilmiş. Aslına en uygunu hangisi? Bunu şimdilik bir yana bırakıp, tenkidcinin metni üzerinde duralım.

Ref'et zülüfferin ey vech-i enver

mısraında, eskilerin «şiveye mugayeret» dedikleri noksanlık vardır: «Zülüf» için «ref'etmek» sözü eski edebiyatımızda asla kullanılmaz. Bu kerte şivesiz ve acaip bir deyimin içinde bulunduğu mısraa «aslına uygundur» damgası basılabilir mi?

5. Yirmi üç numaralı koşmanın son kıtasındaki:

Yazmışlar deftere dîvâne beni

mısraı için, doğrusu:

Yazmışlar defter-i divane beni

denilerek, mısraın anlamı da açıklanmaktadır: «Yâni divâne defterine beni de yazmışlar.»

Maalesef bir «yakıştırma» ve «değiştirme» olayı ile karşı karşıyayız. Bu mısraın iki varyantına rastlıyoruz. Birisi, Cahit Öztelli'nin kitabında geçen şekildir. İkincisi de şöyledir:

Yazmışlar defter ü dîvâne beni

(**Köprülü, s. 661; H. N. Okay, s. 27 - 28, s. 16**).

Cahit Öztelli'nin metninde vezin ve anlam bakımlarından bir eksiklik yoktur. Tenkidcinin «güvenilir kaynak» tan aldığı mısrada ise, hem yanlış bir tamlama, hem de bundan doğan anlam karışıklığı mevcuttur.

a) Mısradaki «defter-i dîvane» tamlaması tamamiyle uydurmadır. Çünkü bu haliyle «divanenin defteri» anlamına gelir ki, tamlamanın sonundaki kelime «divane» olsaydı kabul edebilirdik. Oysa ki, tenkidci, «divan» kelimesinin -e halinde kullanıldığını fark etmiyerek, kelimeyi «dîvane» diye okumuş, bu yanlış okuyuşa dayanarak da tamlamayı açıklamaya çalışmıştır!

b) Mısraa yakıştırılan anlam da yerinde değildir. Bilindiği gibi «divan», eski edebiyatımızda bir şairin manzumelerini topladığı dergilere verilen addır. Divan kelimesinin başka karşılıklarını da biliyoruz: Kayıt defteri, herhangi bir konuda yazılmış eser, arşiv, v.s. (**1. Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri Antolojisi, III, s. 888 - 889, Dîvân maddesi; 2. Mecdut Mansuroğlu, Dîvân maddesi, İslâm Ansiklopedisi, s. 595 - 596**).

Canbulat, bu kelimeyi «divane» kelimesiyle karıştırmış, -e halindeki «divan» ı «divane» sanarak bunu da «defter-i divane» takımına bağlamış, bir adım daha atıp «divanenin defteri» ni «divane defteri» ne çevirmiş, hülâsa, bir tek kelimeye aykırı anlam verme yüzünden, bir sürü yanlışlık yapmıştır!

⁂

Tenkidcinin «önemli» kelimesiyle vasıflandırdığı «yanlış» lar, görülüyor ki, bizim temas ettiğimiz noktalarda mevcut değildir. Farz-ı muhâl, belirtilen «yanlış» lar gerçek olsaydı bile, buna «önemli» denemezdi. Mesele aslına irca edilince, bir varyant değişikliğinden ibarettir. Kaldı ki, arkadaşımız bu iddialarında da haklı çıkmamıştır.

Bir nokta daha dikkatimizi çekiyor: Cahit Öztelli'nin verdiği metinler, daha önce Ahmet Talât Onay ve Fuat Köprülü tarafından da aynen yayınlandığı halde, neden yalnız Cahit Öztelli «uydurma», «değiştirme», «katma» töhmeti altında bırakılıyor? Bunu, tenkidin, gerekli inceleme ve karşılaştırmaya yer verilmeden yapıldığına mı, yoksa başka bir sebebe mi hamletmeli?

Biz şu inançtayız ki, Cahit Öztelli'nin kitabı hakkındaki «aceleye gelmiş» yargısını, bu defa mahalline masruf olmak şartiyle, kendi yazısı için de tekrarlıyabiliriz; hattâ buna «öfkeli» ve «kırgınlığın ifadesi» vasıflarını da ekliyebiliriz.

DÜZELTME

Hikmet Dizdaroğlu'nun 64 cü sayımızda çıkan I. makalesinin üçüncü sütununun 13 üncü satırındaki mısra şöyle olacaktır:

Hûn-ı dîdem deryâlara karışmaz

Mürettiphanede, satırların yer değiştirmesinden meydana gelen bu yanlışlığı düzeltir, özür dileriz.